

različnosti značajev in v katerem se borita dve svetovni naziranji — materializem in spiritualizem. Seveda bo imel popolni užitek od te igre le oni, ki je proučil materiališke blodnje, ki pozna prisiljene in prazne podmene, s katerimi se to jako neznanstveno svetovno naziranje razširja, in ki pozna ono čudno strast, s katero se oprijemajo „učenjaki“ tolikrat prav paradoksnih idej, da b strmečemu svetu podali kaj čisto novega. A tudi manj izobraženo občinstvo najde svoje veselje nad šaljivo spletenimi prizori in dobro pogojenimi dovtipi.

Vsekako pomenja Detelov „Učenjak“ za naše ubožno dramatično slovstvo velik napredek. To je srečen in pogumen korak — navzgor!

Dr. E. L.

Finžgarjev „Divji lovec“.

F. S. Finžgarjev igrokaz „Divji lovec“ je pa izmed tistih, ki jim je že radi njihove snovi, zajete iz pristo narodovega življenja, zajamčena stalnost na našem repertoarju. — Vsebina mu je naslednja: Okoli l. 1848. lovč na Gorenjskem fante za Radeckega vojsko. Samo tisti, ki je posestnik celega grunta, je prost vojaščine. To izkorišča rihtar (župan) Zavrtnik. Dogovori se z Lisjakovim Gašperjem, da prepíše enega svojih dveh gruntov na njegovo ime, ako se poroči z njegovo hčerjo Majdo. Tako bode Gašper prost vojaščine, po njegovi smrti pa podeduje oba grunta in še očetovega. Gašper je namreč posestnikov sin, a njegov oče sedaj še ni pri volji prepustiti mu svoje zemljišče. Gašper sprejme vesel ponudbo, skopušni Zavrtnik pa si misli: „Čakaj, pri meni boš za neplačanega hlapca; dokler bom živ, bom jaz sam gospodar.“ — Majda pa se brani vsiljenega ženina, ker ljubi Janeza, sina revne kočarice. Zato pošljeta Zavrtnik in Gašper beriče nad Janeza, katerega ujamejo in siloma vtaknejo med vojake. — Tako se je navidez posrečil Zavrtnikov in Gašperjev hudobni naklep. A Majda je zvesta poštenemu Janezu in se noče poročiti z malopridnim Gašperjem. Ta pa se vede kot lastnik grunta, ki mu ga je bil zapisal Zavrtnik. Tako se naselita prepir in sovraštvo v Zavrtnikovini. Vsa vas si pripoveduje, kako Gašper pretepava Zavrtnika, in kako žaluje Majda po Janezu. Ko Gašper izprevidi, da Majda noče postati njegova žena, prodá kmetu Ježu Zavrtnikov grunt za 2000 goldinarjev. Jež je bil sam priča, ko je Zavrtnik zapisal en grunt Gašperju, ako se poroči z Majdo. A sedaj je toliko nepošten, da kupi Zavrtnikovo po-

sestvo od Gašperja. To izve stari Zavrtnik; prihiti v gostilno, kjer sklepata Gašper in Jež pogodbo. Toda zastoj se sklicuje na svoje pravice kot lastnik. Zgrozi se pri zavesti, da je hotel prodati svojo hčer brezvestnemu sleparju, da je vsled svoje lakomnosti izgubil eno svojih zemelj. Vest ga zapéče, pest se mu krči v onemogli jezi . . . Pri tem — zblazni. „Božji korobač že poje!“ pravi vaški norec Tonček. — Gašperja ne gane ta prizor. Pogodba je sklenjena, grunt je Ježov, le kočó na njem si je izgovoril Gašper za bivališče. V tej kočí pa gostuje Tine s svojo materjo. Zastoj prosi Gašperja, naj ne postavi bolehnne matere na cesto. Gašper hoče, da gre „baba še nocoj“ iz kočé. Tedaj vzroji Tine in priseže grozno maščevanje. — Že prej je pa Janez pobegnul od vojakov, da čuje nad svojo ljubljeno, Majdo; šel je med divje lovce v hribe in se skriva pred beriči, ki ga zasledujejo. Obljubljeno je sto goldinarjev onemu, ki pripelje dezertêrja živega, petdeset tistemu, ki ga ubije. Beriči pridejo Janezu na sled. S tremi svojih tovarišev — med njimi je tudi Tine — se skrije nad gozdno planjavo; tovarišem zaukaže, naj streljajo na dano povelje v zrak; še-le v najhujši sili naj pomerijo na zasledovavce. Bližajo se beriči. Spremljajo jih Gašper in dva druga kmeta. Divji lovci streljajo; Gašper pade zadet skoz srce. Maščeval se je Tine. — A tega ni bil nameraval Janez; zato vrže puško vstran, stopi pred beriče in vzklikne: „To ni moja krivda! Vzemite me, prostovoljno grem med vojake!“ V tem hipu priskoči Majda in prosi Janeza, naj je ne zapusti. Beriča streljata; a ne zadeneta Janeza, ampak Majdo, ki pade mrtva Janezu v naročje. Ta jo hoče maščevati, a prepozno; beriči ga vklenejo, on pa želeč si smrti zakliče v toliki bridkosti bolestin: „Pozdravljena prva kroglja na Laškem!“

Poleg imenovanih oseb nastopa Tonček, vaški revež in norček, ki si domišljuje, da ima „hudiča v želodcu“. Ta veseljak, lahkomiseln, pa najblažjega srca, zabava gledavce s svojimi dovtipi, ki so zasoljeni, a nikdar trivialni. Taka šaljiva oseba je prav umestna; povsod na kmetih nahajamo podobne originale. Brez te osebe bi v dramí preveč vladala tragika, kar bi bilo celotnemu vtisu igrokaza v kvar. Saj tudi Shakespeare vpleta v dejanje svojih tragedij norca. In saj je ta zmes šaljivih in žalostnih prizorov prava slika človeškega življenja, v katerem se vrstita smeh in jok. — Tudi drugi značaji so plastično slikani. Glavni junak, divji lovec

gane; naravnost grozovito pa je, preganjati, kaznovati, moriti koga, ki je tako nesrečen, da ga ženejo možgani k tatvini, goljufigi, umoru.“ Na ugovor, da ima človek svobodno voljo, odgovarja moderni materialist dr. Blažič: „Volja, volja, dragi moj, volja je beseda, zrak, dim. Tistih metafizičnih pošasti, kakor so volja, razum, pamet, smo se vendar že iznebili, da vemo, da ne pomenijo nič drugega nego kemična prestvarjenja in električne toke v živčevju, ki vodi in goni potem naše mišice.“ Zato je Blažič trdno prepričan, da ni na svetu zlobnih ljudi, ampak zločinstvo je le znamenje bolečnih možganov. V drastičnih potezah izraža pisatelj Lombrosovo teorijo, katera ne pozna npravnega zločinstva, ampak le igro prirodnih sil. „Surovež!“ — očita odvetniku dr. Gorniku, ki ni njegovih misli. „Zakaj pa ne daš obesiti psa, ki je ukradel klobaso? Jaz pravim: Proč z ječami! Živela zdravi-lišča! Proč s krivicami, živele bolezn!“ Praktična posledica tega nazora je seveda takoj: „Proč z advokati! Živeli zdravniki!“ In to je čisto dosledno: „Zakaj, če ni ne hudobij, ne krivic ne zločinov na tem svetu, potem res ni treba ne sodnikov ne odvetnikov ne juristov, ki živé ob krivicah kakor zdravniki ob boleznih . . .“

Proti dr. Blažiču je vsak ugovor zastoj. On je prepričan, ne vidi nič, ne sliši nič. Poleg tega je ta nazor v „modi“, in dr. Blažič je zaradi njega na glasu kot velik učenjak.

Izpreobrniti ga mora še-le izkušnja, in to je dogodek, ki se razvija v tej igri. Dr. Blažič ima slugo Jakoba, ki ima popolnoma pravilno lobanjo, in učeni frenolog je našel na njej nepobitne dokaze najplemenitejših lastnosti. Pri kočijažu Murnu je pa našel Blažič popolnoma „zločinsko“ lobanjo: Vsi slabi nagoni so bili določno izraženi na njej. Zato zaupa Blažič Jakobu vse, a Murna se boji kot nevarnega človeka. Slednjič pa se izkaže, da je Jakob v kljub svoji vzorni črepinji velik slepar in ničvrednež, a Murn ob nesrečni lobanji najpametnejša duša. Dr. Blažič, ta veliki učenjak, pride po svoji preveliki „učenosti“ in po intrigah svojega premetenega „šefa“ dr. Grma v blaznico. Navdušenje za vedo ga je spravilo tako daleč.

Antropologi so imeli znanstveno zborovanje. Dr. Blažič je prevzel predavanje, v katerem je hotel s poizkusi in demonstracijami pokazati istinitost svojega sestava. Vlačil je na mizo mrtvaške glave, o vsaki je povedal cel življenjepiš in nazadnje predstavil

živ objekt, Andreja Murna, o katerem je trdil, da je morilec zaradi svoje nesrečne lobanje. Objekt je pa oporekal, doktorji in profesorji so zmajevali z glavami. Blažič se je pa vnmal vedno bolj. Naenkrat skoči v znanstveni ekstazi k slavnemu kirurgu, ki mu je najglasneje oporekal, prime ga za učeno glavo in reče: „To je glava mesarja ali rabelja, krvoločna, nasilna!“ Zborovavci so razburjeni. Blažič pa prime glavo predsednikovo in konstatira: „Glava sebičnega sleparja!“ Zborovanja je seveda takoj konec, ubogega „učenjaka“ pa obsodijo za blaznega in ga vtaknejo v norišnico.

Tako je pisatelj z neizprosno doslednostjo obsodil frenologijo. Napačni teoriji nasproti je postavil resnično življenje, ki se ne ravna po abstraktnih filozofemih, ampak gre svojo naravno pot in zahteva od nas zdrave pameti in treznega premisleka.

Okoli tega glavnega značaja je razvrstil pisatelj nekaj stranskih tipov, ki niso nikakor slučajni, ampak nam karakteristično označujejo ono socialno ozadje, iz katerega stopajo dandanes na plan taki „učenjaki“.

Ne omenjamo podrobneje oseb, ki skrbé za razvedrilo, ker te razume tudi najpreprostejši gledavec. A značilna oseba je trgovec Marin, zastopnik malomestnega izobraženstva. On je bogat in ima nekaj splošnih pojmov o omiki, kolikor jih pač dobi iz ne baš duhovitega dnevnega časopisja. Citirati zna celo Solona in to stori ob slovesnih prilikah. Kot napreden omikanec je seveda tudi frenolog, dasi ne ve prav, kaj da je to. Živela znanost! reče z zadovoljstvom in pri tem rad omeni, da ni brez groša. Njegova hčerka Selma je pa zgled izobraženih malomestnih gospodičen. Ona ljubi duhovitost in slavi velike može, Blažiča še posebno zato, ker upa, da jo vzame. Dr. Grm pa je zastopnik neznačajnega filistrstva. Njegovi nazori so ravno tako materialistični, kakor Blažičevi, a on se zna prikriti in nastopa kot lojalen konservativec, če je treba. Kadar je na samem, pa pokaže svojo pravo podobo. Proti tej družbi zastopa odvetnik dr. Gornik stališče zdrave pameti, priznava svobodo volje in npravno odgovornost za hudobna dejanja. Njegov pametni nastop razreši vozle, katerega je spletna zlobnost Grmova, sleparstvo Jakobovo in frenološka zatelebanost našega „učenjaka“ Blažiča.

Tako imamo v Detelovi igri združene one kontraste, ki so potrebni, da se iz njih razvije ne le zunanja zmeda, ampak pravi dramatični konflikt, ki temelji na globoki

Dve novi igri na slovenskem odru.

V zadnjem času smo malone kar zapored doživeli na slovenskem gledališkem odru dve novi izvorni igri. Dne 27. febr. je bila premiera dr. Fr. Detelove tridejanske veseloigre „Učenjak“, dne 11. marca pa Fr. S. Finžgarjevega narodnega igrokaza „Divji lovec“ (v štirih dejanjih s petjem). Vesela dolžnost nam je poročati svojim bravcem o teh dveh lepih novih pojavih v našem dramatičnem slovstvu.

Detelov „Učenjak“.

Učenjak na odru? — Za Slovence nova stvar. A gledišča večjih narodov predstavljajo večkrat učenjaške značaje s tem namenom, da ob njih razvijajo znanstvene probleme, da dokazujejo znanstveno ali socialno trditev ali pa da z ironijo podirajo nevšečne podmene. To je postalo dandanes nekako potrebno. Najrazličnejše bolj ali manj podprte podmene se pod imenom „poljudne znanosti“ razširjajo v dnevnem časopisju, in zato jih je novodobni dramaturg sprejel med predmete, ki se kažejo občinstvu v mnogobarvnem dramatičnem kaleidoskopu na javnem odru. Ali ne razvija lpsen v svojih igratih idej, kakor so se mu rodile v raznih dâbah njegovega duševnega razvoja? Med njimi so prave in napačne ideje — a to so problemi, s katerimi se bavi novodobni človek. V dušeslovnem razvoju na odru nastopajočih oseb izkuša dramatik podati dokaz za njihovo resničnost. In dolga vrsta novodobnih pisateljev je bolj ali manj srečno nastopila to pot. Trije pogoji so potrebni, da uspevajo take igre: Predmet sam mora biti — kakor pravimo — „na dnevnem redu“, pisatelj ga mora vsestransko temeljito obdelati v krepki, jasni dramatični obliki, in slednjič — občinstvo mora biti toliko zrelo, da ga razume. Večkrat opazujemo, da ravno najboljše igre prvič ne dosežejo pravega uspeha, ker jih občinstvo ne — razume... Potem pride kritika, ki jim določi pravo vrednost, in tisti jako srednje nadarjeni in površno izobraženi sloj človeštva, ki tvori pretežno večino glediškega občinstva, slednjič — ne da bi sam vedel za vse razloge — pritegne kritiki. Seveda pa ima ravno ta sloj često največji užitek pri onih predstavah te vrste, ki ne morejo prenesti resne kritike...

Dr. Detela ima veliko zaslugo, da je prvi na slovenski oder spravil igro, ki po svoji duhovitosti zasluži, da se postavi na stran najboljšim problemnim igrat. Tu je nastopil leposlovec, oborožen s temeljito vedo, z jasnim kritičnim duhom, mož resnice, zdrave ironije in estetičnega preudarka.

Dr. Detela je pisatelj, katerega občinstvo odkloniti ne more; prej bi mogel on odklanjati občinstvo...

V svojem „Učenjaku“ je izvel dokaz, da sloni frenologija na napačnih načelih, da zagovarja napačne trditve, in da je svetovno naziranje prepričanega materialističnega frenologa v popolnem nasprotju z zdravim razumom.

Frenologija je skrajni izrastek enostranskega materializma. Res je sicer, da so v možganih za različno delovanje živčevja, za občutke in za gibanje različna „središča“, in ker je človek čutno bitje, katerega duševno delovanje je navezano na materialno telo, vpliva vsekako sestava možganov na njegovo čuvstvovanje in mišljenje. A materialist, ki ne priznava nobenega breztelesnega bitja in ki zapira nalašč svoje oko brezštevilmim dokazom, da ima človek mislečo, netvarno dušo, gre tako daleč, da hoče že iz oblike lobanje sklepati na umstveno in nravno stanje vsakega človeka. Materialistu se vse zdi le telesen stroj, ki dela po prirodnih nujnih zakonih. Zato ne priznava svobodne volje in npravne odgovornosti.

Dr. Blažič, zdravnik v blaznici, je v Detelovi igri oni „učenjak“, ki se je popolnoma zaril v ta materialistični predsodek. Navdušeno razlaga to svojo „vedo“ prijateljem: „Pogoj in vir vsemu našemu tako imenovanemu duševnemu življenju, mišljenju, čuvstvovanju, hotenju so možgani. V gorenjih delih je razvit razum, spredaj kraljujejo čustva za umetnost, ob straneh pogum, blizu zraven krvoločnost, tatinski in roparski nagon, in tako dalje. Razvitek možganov se vidi iz površine lobanje. Stvar je enostavna, kakor Kolumbovo jajce. Kakršna lobanja, taki možgani; kakršni možgani, takšno delovanje. Zatorej je smešno, ljudi hvaliti zaradi njih poguma ali razumnosti ali kake druge takomenovane vrline; ampak čestitati jim treba, da jim je dala dobrotljiva narava take mož-